

B. Stenge Csaba:

A „VÍZKERESZTI CSATA” – CSEHSZLOVÁK–MAGYAR HATÁRINCIDENS MUNKÁCSNÁL 1939. JANUÁR 6-ÁN (1.)¹

ÖSSZEFOGLALÓ: 1938 októbere és 1939 márciusa között a magyar–csehszlovák viszony a magyar területi revíziós törekvésekkel párhuzamosan rendkívül feszültté vált. Ennek következményeként számos határincidensre is sor került a két ország között, amelyek közül a legsúlyosabb Munkácsnál zajlott le, 1939. január 6-án. A tanulmány első része ennek a határincidensnek az eseménytörténetét és résztvevőit mutatja be.

KULCSSZAVAK: határincidens, vízkereszti csata, magyar–csehszlovák feszültség, revízió, Kárpátalja, Munkács, Oroszvég, térképhelyesbítő, szabadcsapatok, Rongyos Gárda, Kárpáti Szics

BEVEZETÉS

Az 1938 októberétől 1939 márciusáig terjedő időszakban a feszült csehszlovák–magyar viszony egyik következményeként több súlyos határincidensre is sor került a két ország reguláris erői között.² A feszültségek csak részben csillapodtak az 1938. november 2-ai első bécsi döntést követően. Az ekkor meghúzott határvonalat a magyar katonai-politikai vezetés Kárpátalja viszonylatában ideiglenesnek tekintette, mivel a terület egészére igényt formált. Az első bécsi döntéssel visszatért két legnagyobb kárpátaljai várost, Ungvárt és Munkácsot az ekkor kijelölt határok ráadásul katonai szempontból is exponált helyzetbe hozták, mivel az őket uráló környező magaslatok csehszlovák kézben maradtak. Munkácsot ráadásul csak egy viszonylag szűk folyosón keresztül lehetett megközelíteni délnyugat felől.

Kárpátalján a feszültség november közepétől is folyamatosan fennmaradt, és a két város térségében gyakoriak voltak az átlövések. Ezek alapján nem meglepő, hogy az adott periódus legsúlyosabb, legnagyobb erők részvételével lezajló, legtöbb halálos áldozatot követelő és legjelentősebb anyagi károkkal járó határincidense is Munkácsnál zajlott le, 1939 januárjában. Ennek során a támadó csehszlovák erők rövid időre elfoglalták a várostól közvetlenül északra, a Latorca jobb partján fekvő Oroszvég és Klastromalja községek egy részét is. (Oroszvég – amelyet egy stratégiai jelentőségű híd köt össze Munkáccsal – a mellette fekvő, egy utca mentén ekkorra gyakorlatilag vele már egybenőtt Klastromaljával együtt a demarkációs vonal magyar oldalára esett. Ma már mindkét – ekkor még különálló, bár részben már elővárosnak tekintett – falu Munkács város része.)

¹ A tanulmány az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíjának támogatásával készült.

² A két ország reguláris erői közötti négy legjelentősebb, 1938 októberétől decemberéig lezajlott határincidensről lásd részleteiben B. Stenge Csaba: Súlyos határincidensek Csehszlovákia és Magyarország között 1938 október–decemberében. I. Seregszemle, 2017/2., 128–145. B. Stenge Csaba: Súlyos határincidensek Csehszlovákia és Magyarország között 1938 október–decemberében. II. Seregszemle, 2017/3–4., 106–119.

Nemzetközi részről is messze ez a határincidens kapta a legnagyobb figyelmet.³ Ennek fő okait kutatva érdemes kiemelni, hogy mindkét fél részéről számottevő erőket vetettek be, és mindkét oldalnak számos halálos áldozata volt, az incidens ráadásul egy jelentős város térségében zajlott. A tüzérség és a páncélgépkocsik bevetését is dokumentálták: számos fotó készült a csehszlovák tüzérségi tűzben megsérült középületekről, valamint egy filmfelvétel is megörökítette a magyar területen maradt, zsákmányul esett csehszlovák páncélgépkocsit.⁴

A határincidensben mindkét oldalról a reguláris mellett irreguláris erők is részt vettek.

Jelentősége és nemzetközi visszhangja ellenére a munkácsi határincidens története részleteiben mindmáig feldolgozatlan. Jelen tanulmány ezt a hiányosságot igyekszik megszüntetni, mindkét oldal forrásait felhasználva, a katonai aspektusokra koncentrálva.

A RÉSZT VEVŐ FELEK

A csehszlovák támadók fő ereje a Kárpátalján állomásozó csehszlovák 12. gyaloghadosztály 36/I. zászlóaljának (parancsnok: Bohumír Mařík százados⁵) 1. (parancsnok: Jiří Mácha százados) és 2. százada (parancsnok: Jaroslav Říha főhadnagy) volt. A támadásban részt vett még az államvédelmi őrség⁶ 37. zászlóaljának (parancsnok: Ota Francel alezredes) egy több szakaszerejű harccsoportja a zászlóalj beregrákosi századának állományából. Az akciót közvetlenül támogatta Jiří Častalovic szakaszvezető vezetésével egy három Tatra OA vz. 30 páncélgépkocsiból álló szakasz is a 2. gépesített felderítőosztály állományából (amely a csehszlovák 12. gyaloghadosztály alárendeltségében volt). Ezenfelül a támadócsoport számottevő tűztámogatást kapott a 12. tüzérezred Munkácstól északra állásban lévő 5. ütegetől (parancsnok: Vilém Svoboda hadnagy).⁷

A Munkács elleni támadásban a csehszlovák reguláris és irreguláris erők mellett néhány ukránofil terrorista is részt vett. Ők a Kárpáti Szics⁸ tagjai – esetleg néhányan csak szimpatizánsai – voltak, és feltehetően opportunista módon csatlakoztak az akcióhoz a heves

³ A teljesség igénye nélkül három kontinensről idézek néhány, ezzel a határincidenssel kapcsolatos írást korabeli napilapokból. A brazil *Folha Da Noite* 1939. január 6-ai délutáni 3. (14 óras), 4. (16 óras), valamint 5. (18 óras) kiadása is címlapon, fő hírként hozta az eseményeket. A *The Sydney Morning Herald* 1939. január 7-ei számának 17. oldalán számolt be az incidensről. A francia *Le Temps* 1939. január 7-ei számának 8. oldalán, majd a január 8-ai számának 2. oldalán még részletesebben számolt be az eseményekről.

⁴ Lásd erről a Magyar Világhíradó 777. adását. <http://filmhirdokonline.hu/watch.php?id=3141> (Letöltés időpontja: 2018. 02. 12.)

⁵ Mařík pontos rendfokozata štábní kapitán volt, ez a csehszlovák haderőben 1921-ben bevezetett, és 1954-ig létező rendfokozat a százados (kapitán) és az őrnagy (major) között helyezkedett el, magyar – illetve általánosságban nemzetközi – megfelelő nélkül (nem vezérkari rendfokozatról van szó). A korabeli magyar katonai forrásokban általános a szó szerinti „törzskapitány” fordítás alkalmazása, ez azonban a mai olvasó számára értelmezhetetlen, ezért annak használatától eltekintettem.

⁶ Az 1936 ősztől 1939 tavaszáig létező csehszlovák államvédelmi őrség (stráž obrany státu, SOS) területiális alapon szervezett zászlóaljai határvédelmi és rendvédelmi feladatokat láttak el (legfontosabb feladatuk a határvédelem erősítése volt). Állományukba integrálták az adott térség csendőri, pénzügyőri és rendőri erőt. Megerősítésükre esetenként katonai alakulatokból is vezényeltek hozzájuk alegységeket. A szervezetről részleteiben lásd Jaroslav Beneš: *Stráž obrany státu 1936–1939*. Dvůr Králové nad Labem, FORTprint, 2007.

⁷ Július Baláz – Ivan Urmínský: *Incident u Mukačeva 6. ledna 1939* (dokumenty k československo–maďarskému konfliktu) Ročenka VHA 2007, Ministerstvo obrany ČR, Praha, 2008, 23–27.

⁸ A Kárpáti Szics 1938. november 9-én Husztrón megalakult paramilitáris szervezet volt. Kemény magját a Galiciából illegálisan beszivárgó radikális ukránok alkották. Kiképzését és felszerelését a Harmadik Birodalom támogatta (az ukrán radikálisokat a németek nem egy független ukrán állam létrehozásának céljával támogatták, hanem Lengyelország, majd a Szovjetunió bomlasztásának, gyengítésének okán). A szervezet fellépett

tűzharc kitörése után, mivel a csehszlovák erőkkel való konkrét, tervezett együttműködésre utaló adatokat jómagam nem találtam. Közülük hárman klastromaljaiak voltak, akik Tyahur Mihály vezetésével vettek részt a harcban. A Kárpáti Szicsnek ekkor mintegy 10-12 aktivistája volt Klastromalján. (Hasonló részletadatokat Oroszvégről sajnos nem tudtam feltalálni, bár érdemes megemlíteni, hogy egy honvédségi jelentés szerint civil ruhás fegyvereseket csak Oroszveg nyugati részén észleltek, Klastromalján nem.) Tyahur Mihály egyik társa testvére, Tyahur Miklós volt, aki később, az 1939. március közepi, Kárpátalja visszacsatolásával kapcsolatos harcokban súlyosan megsebesült az Ung völgyében.⁹

Magyar oldalról a határincidensben részt vevő alakulatok közül a legnagyobb létszámú és harcértékű a 33/III. honvéd gyalogzászlóalj volt (parancsnok: Hegedüs László alezredes, aki egyben városi honvéd állomásparancsnok is volt). A zászlóaljat Munkácson három lak-tanyába helyezték el, öt további laktanya őrzéséről gondoskodott, valamint a város közvetlen biztosítását is ellátta, külső szállásörsegekkel. Létszáma ekkor 13 tiszt és 501 főnyi legénység volt, akik közül 2 tiszt, a legénységi állományból pedig 154 fő szabadságát töltötte (a sok szabadságolásra a január 6-án ünnepelt ortodox karácsony miatt került sor). A harcban a tiszt állományból 6 fő, a legénységből 141 fő vett részt.¹⁰ A másik Munkácson állomásozó csapatot a 6/10. határbiztosító-század volt (parancsnok: Szentistvány Jenő határőr őrnagy), a nevében is jelzett határbiztosító feladattal a demarkációs vonal mentén.

A városi rendőrség (parancsnok: dr. Árvay Adorján rendőrkapitány) szintén részt vett az összecsapásban: állományából mintegy két tucat fő vett részt tevőlegesen a harcban. A rendőrök villámgyorsan reagálva, kiemelkedő bátorsággal és hatékonysággal küzdöttek, saját véres veszteség nélkül.¹¹

Szervezetszerűen Munkács városában állomásozott még a Térképhelyesbítő Igazgató-ságnak (szabadcsapatok, Rongyos Gárda) egy nyolcfős osztaga is (parancsnok: Csapó F. József, helyettese: Koncz József),¹² amely a nap folyamán erősítéseket kapott a Kárpátalján állomásozó más osztagaiktól is (Beregardó, Tiszaújlak, Szernye), így összességében 97 térképhelyesbítő ért el Munkácsra január 6-án (ennek a létszámnak mintegy harmada vett részt tevőlegesen a harcban).¹³

Munkács város *ad hoc* felállított nemzetőrségét szintén mobilizálták január 6-án (pa-rancsnok: Szabó László). A nemzetőrség állományába reggeltől folyamatosan jelentkeztek

⁸ (*folyt.*) a felső-Tisza-vidéki magyarság ellen. 1939 márciusában a bevonuló magyar haderő mellett a kivonuló csehszlovák rendvédelmi erőket is megtámadták. Az ekkor még mindig alacsony szervezettségű és kiképzési szintű, gyengén felszerelt, jelentős részben motiválatlan állománnyal rendelkező szervezet harcértéke igen csekély volt.

⁹ Kárpátaljai Területi Állami Levéltár Beregszászi Levéltára (továbbiakban: KTÁL) 1534.1.150. A korabeli magyar katonai források és civil sajtó konkrétumok nélkül említette ukrán terroristák részvételét a harcokban. Ezzel kapcsolatos közvetlen bizonyítékot jómagam nagyon sokáig nem találtam, míg végül a hivatkozott helyi közigazgatási iratanyagban rá nem bukkantam erre a konkrét, neveket is tartalmazó, egyértelmű forrásra. A civil ruhás fegyvereseket Oroszveg nyugati részén említő magyar katonai jelentést lásd HM HIM Hadtörténelmi Levéltár (továbbiakban: HM HIM HL) Vkf. 1939. 1. oszt. 3399/eln.

¹⁰ HM HIM HL Vkf. 1939. 1. oszt. 3113/eln.

¹¹ A munkácsi rendőrség részvételéről a határincidensben lásd bővebben B. Stenge Csaba: A munkácsi rendőrség defenzív és offenzív harcászati alkalmazása Kárpátalján 1939-ben. Rendvédelem-történelmi Füzetek, XXV. 2015, 109–115.

¹² HM HIM HL Vkf. 1939. 5. oszt. 80.710/20/eln.

¹³ HM HIM HL Vkf. 1939. 1. oszt. 3113/eln.

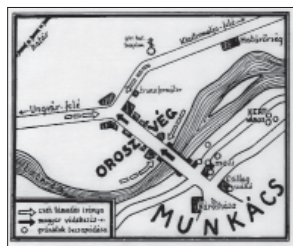
szolgálatra a helyi polgárok: több mint ötszáz fő (köztük például sok vasutas).¹⁴ Részleges felfegyverzésük napközben történt meg a helyőrség készletéből átadott 70 és a térképhelyesbítők által átadott 130, összesen 200 darab puskával. A nemzetőrök közül csak néhányan vettek részt tevőlegesen a harcban, bár közöttük több olyan rendkívül bátor oroszvégi férfi is volt, aki a lövések zajára fegyvertelenül futott a harc színhelyére. A nemzetőrök zöme objektumvédelmet látott el, készültséget adott, illetve házakat és kerteket fésült át.¹⁵

A honvédség részéről erősítésként kora délelőtt még befutott Beregszászról tehergépkocsi-szállítással a 12/4. gyalogszázad (parancsnok: Molnár Andor főhadnagy), amely a harcban is aktívan részt vett. (14 óra után az egész, Kanabé Sándor alezredes vezette 12/II. zászlóalj beérkezett Munkácsra, de a zászlóalj délután beérkezett részei a harcban már nem vettek részt.)

Volt még rajtuk kívül néhány önkéntes résztvevő helyi diák is, köztük a munkácsi állami gimnáziumba járó 17 éves Sztreha Lajos.¹⁶ Ők segítettek, amiben tudtak, de a diákoknak fegyvert nem adtak, a harcban való közvetlen részvételüket nem engedték.

A HATÁRINCIDENS ESEMÉNYTÖRTÉNETE¹⁷

A magyar fegyveres erők közül a 6. határőrkerület 10. határbiztosító századának 37. őrsé állomásozott Oroszvég és Klastromalja belterületén, laktanyájuk a klastromaljai iskolaépületben volt. A laktanyában mintegy 15 fő tartózkodott 1939. január 6-án Süveges György törzsszázalós, őrsparancsnok parancsnoksága alatt. Az őrs összesen három, négy-négy fős útbiztosító őrséget látott el a falvak szélén, megfigyelő feladattal (tehát az őrs összesen mintegy 27 fővel volt jelen a községekben e napon). Ezek az őrségek a kivezető utaknál álltak, állományukból beosztás szerint mindig két fő volt figyelőben, ketten pedig pihentek. A három járőr közül egy Oroszvég nyugati szélén, az Ungvár felé vezető úton, egy másik Klastromalja északi szélén, a lókai úton, míg egy harmadik Klastromalja keleti szélén járőrözött. A támadás kezdetén a csehszlovák erők a Klastromalja keleti szélén álló, 3. útbiztosító őrséget próbálták meg kiemelni, ezt érte az első támadás 3 óra 45 körül. Az útellenőrző járőr parancsnoka Gerzsenyi Zoltán őrvezető volt, akit felváltása után, pihenőjéből az egyik szolgálatban lévő

Az 1939. január 6-ai határincidens helyszínrajza

Forrás: Magyar Katonaiújság, 1939. január 15., 4.

beosztottja hívott ki az őrsosztra, mert szokatlan eseményeket észlelt. Itt Gerzsenyit a szolgálatban lévő Hacska János és Filep Ferenc határőrökkel együtt csellel elfogták a magyar területre meglepetésszerűen betörő csehszlovák erők (közben az ellenállni próbáló Hacska fején és felsőtestén puskatussal súlyosan megsebesítették). Tervük az őrség zajtalan kiemelésére azonban kudarcot vallott. A járőr negyedik, pihenőben lévő tagja, Deák Gyula tartalékos határőr a dulakodást meghallva előjött. Legalább négy csehszlovák katona szinte egyszerre nyitott rá tüzet, s velük tűzharcba bocsátkozott. Deák 3-4 lövést tudott leadni, mert hamarosan tüdőlövést kapott, és súlyosan megsebesült (sebesülését szerencsére túlélte, és a Magyar Kis Ezüst

¹⁴ KTÁL 1553.1.44, 1553.4.11, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban: MNL OL) K 428. MTI Napi tudósítások. 1939. január 7. 14 óra 50 perc.

¹⁵ KTÁL 1553.4.11.

¹⁶ Új munkácsi legenda. Magyar Katonaiújság, 1939. január 15., 5.

¹⁷ Amennyiben a forrás külön nincs jelölve, az események ismertetése a következő két, részletes jegyzőkönyvön alapszik: HM HIM HL Vkf. 1939. 1. oszt. 3113/eln, 3399/eln.

Vitézségi Éremmel tüntették ki).¹⁸ Az itt kitört tűzharc nagyon fontos momentum volt, mert ez riasztotta fel a másik két útellenőrző járőrt, illetve részben a térségben lévő magyar katonai és rendvédelmi erőket is, és ez tette lehetetlenné a csehszlovák erők meglepetésszerű, mély betörését magyar területre.

Gerzsenyi Zoltán határőr őrzető, járőrparancsnok így emlékezett a támadás megindulására és az általa vezetett járőr három tagjának fogságba esésére: „1 h 30-kor felváltottak engem, mint figyelőt, ami után bementem a pihenőszobába lefeküdni. Kb. 2 h 30-kor¹⁹ bejött hozzám Hacsa János hő. azzal, hogy menjek ki, és nézzem meg, mit akarhatnak a cseh fináncok és rendőrök, mert kettő közülük idegen, és snapszal akarják megkínálni a hő.-öket, ami gyanút ébresztett benne. Én kimentem az álló járőrhöz, és kérdeztem, hogy mit csinálnak itt, mire a két idegen finánc közül az egyik azt mondta, hogy ne haragudjak, de neki ma névnapja van, és kicsit ittak, és engedjem meg, hogy a hő.-ök is ihassanak egy kis snapszot. Erre én tiltakoztam ez ellen és megjegyeztem, hogy most szolgálatban ezt nem lehet megengedni, majd holnap nappal. Többszöri kérésükre azonban megengedtem végül, hogy egy kis stampedlivel köszöntsék fel. Ekkor világosság gyűlt ki a szomszédos kocsmában, mire én elmentem a kocsmához, hogy miért van ott világosság. Alighogy ott benéztem az ajtón, egyszerre nagy mozgolódás támadt körülöttünk, majd észrevettem, hogy három irányból katonák közelednek felénk, lehetek vagy 30-40 fő. Nem telt belé fél perc sem, hirtelen előtört a kolostor²⁰ felől két páncélgépkocsi, majd ezek megálltak a saját katonáik előtt. Én ebben a pillanatban be akartam ugrani az örkunyhó mögé az udvarba, azonban amint hátrafordultam, egyszerre kb. 6-an megragadtak hátulról úgy, hogy már nem tudtam elszabadulni. Ugyanakkor láttam, hogy Filep Ferenc hő. puskáját lövéshez kész helyzetbe fogta, azonban a következő pillanatban ő is és Hacsa János hő. is körül volt véve egy csomó embertől, majd előbb Filep hő.-t, utána pedig engem tuszkoltak hátra a trafikbódéhoz. Hacsa hő. nem akart engedni az erőszaknak, amit elért, abba belekapaszkodott, és valósággal verekedett az őt elfogni akarókkal, mire valóságos dulakodás keletkezett, miközben Hacsát ütötték-verték, majd végül őt is odahozták a bódéhoz. Még mielőtt Hacsát odahozták volna, úgy nekem, mint Filep kezét megbilincseltek. Már elfogatásunk alatt megindult a két pc. gk. Oroszvég felé. Eközben hallottam egy lövést, de hogy azt ki adta le, azt megállapítani nem tudtam. Annyit meg tudtam állapítani, hogy magyar oldalról jött a lövés, és lehetséges, hogy akkor lőtték meg Deák Gyula hő.-t. Amíg a trafikban fogva tartottak, láttam, hogy a cseh katonák közül egy csoport a pc. gk. után megindult Oroszvég felé, a többi kb. 20-30 fő ott lefeküdt, és fegyverét lövéshez készen tartotta, sőt, vagy 10 lövést le is adtak. Ezután bennünket hátrakísértek a Kolostorba, és kb. 8 h 30-ig ott őriztek. Itt láttam, hogy a Kolostor egyik ablakából golyószóróval kilőttek Oroszvég és Munkács irányában. Innen hátravittek egy közeli faluba, majd autóra raktak és egyenesen Szolyvára²¹ vittek.”²²

Miután a három járőrt elfogták, kelet felől két páncélgépkocsi és négy tehergépkocsin szállított 80-100 főnyi gyalogság tört be Klastromaljára. A támadók egy része a lónyai úton, az ott álló útbiztosító őrség hátába támadott, akik azonban felfigyeltek a lövésekre, és harcolva vissza tudtak húzódni délnyugati irányban. A másik támadócsoport nyugati irányban tört

¹⁸ HM HIM HL Kitüntetések gyűjteménye (továbbiakban: HM HIM HL Kit.) 1. doboz, 154. sz.

¹⁹ Ez az időpont nem egyezik az egyéb forrásokban szereplőkkel. Feltehetően elírás, és valójában 3 óra 30.

²⁰ A középkori alapítású, Munkács melletti, Klastromalja feletti Csernek-hegyen álló Szent Miklós-kolostor a kárpátjai ruszinság számára kiemelkedő jelentőséggel bír mind a mai napig.

²¹ Szolyván települt a csehszlovák 12. gyaloghadosztály parancsnoksága.

²² HM HIM HL Vkf. 1939. 1. oszt. 3399/eln.

előre, Oroszvég felé, közben az őr laktanyáját is rövid időre elfoglalták, amelynek őrsege harcolva visszahúzódott a túlerő és a páncélgépkocsik elől. (A laktanyát és a postát a csehszlovák erők részlegesen kifosztották.) Ezzel egy időben az Oroszvég nyugati kijáratánál lévő harmadik útellenőrző járort is támadás érte délnyugati irányból, a Latorca és a demarkációs vonal közötti területről, és a lövésekre már szintén figyelő, ezért készségben lévő őröket a támadók a híd felé szorították vissza. Itt a csehszlovák erők szintén 80-100 fővel támadtak, később pedig további erők csatlakoztak hozzájuk.

A klastromaljai és oroszvégi eseményeket a Latorca bal partján álló VI. külső szállásőrség is észlelte, amely azonnal jelentést küldött a VII. külső szállásőrségnek (amely szintén a Latorca bal partján, a Latorca híd munkácsi hídfőjénél állomásozott). Ez a jelentést a tüzlaktanya ügyeletes tisztjéhez, dr. Füsti Lajos címzetes zászlóshoz továbbította, aki 4 óra 05-kor riadóztatta a helyőrséget, és a laktanya készségét (12 főt) a parancsnoksága alatt a Latorca hídjához vezette. A riadó elrendelése után a helyőrség parancsnoka, Hegedűs alezredes a felriasztott erőket részenként és csoportonként rendelte ki a Latorca hídjához. Erre feltehetően azért így került sor – a nagyobb, jelentősebb harcértékű, összefogott erők hatékonyabb egyidejű bevetése helyett –, mert a pontos helyzet tisztázatlan volt, és a városon belüli, szétszórtan elhelyezett erők összefogásán túl a városon kívül lévő erősítések beérkezésére is várni kellett. A parancsnok viszont meg akarta akadályozni a betörők további előrenyomulását, de a már harcban álló, nagyobb nyomás alatt álló alegységeket sem akarta magára hagyni Oroszvégen és Klastromalján.

Füsti zászlós osztaga 4 óra 10-kor érte el a Latorca hídját, amelyen átkelve azonnal megkezdte előrenyomulását az Oroszvég központjában lévő útvilláig, miközben néhány fő térképhelyesbítő is csatlakozott hozzájuk.

Az első katonai erősítéssel párhuzamosan a városi rendőrség is megérkezett Oroszvégre. A befutó hírek nyomán a Latorca hídtól mindössze 200 méterre, a Rákóczi-kastélyban lakó városi rendőrparancsnok, Árvay kapitány 4 óra után pár perccel riadót rendelt el, és egyben útba indította Joó Kálmán szolgálatvezető rendőr tiszthelyettest a városi rendőrszoba legénységével Oroszvégre.

A Magyar Arany Érdemkereszttel kitüntetett Joó Kálmán a rendőrségi jelentés szerint *„halált megvető bátorsággal rohant át az erősen tűz alatt tartott Latorca hídján, és vette fel a harcot a cseh támadókkal. Teljesen harcszerűen, a helyzetnek megfelelő, legcélszerűbb beosztással vezetett, és irányította az alája rendelt osztagot”*.²³

Közben Füsti zászlós kis harccsoportja az útvillánál lévő oroszvégi benzinkútnál összecsapott egy rájuk tüzet nyitó csehszlovák felderítő harccsoporttal a 36/1. század állományából. A pillanatok alatt közelharccá fajuló helyzetben a csehszlovák harccsoport két halottat és egy foglyot veszített, majd sietve visszavonult. A két itt elesett csehszlovák katona közül az egyiket, František Vystrčil gyalogost a fennmaradt források összevetése alapján valószínűleg Szerencsi János tartalékos tizedes, golyószórós rajparancsnok (33/8. század, I. szakasz) lőtte le, aki nagyon kiszolgáltatott helyzetben, az úttest közepén vett fel tüzelőállást és nyitott tüzet a támadócsoportra, mindössze mintegy 30 méteres távolságból. A másik csehszlovák katona, Eliáš Kolačuk gyalogos a térképhelyesbítő osztag tagjai által rádobott kézigránátok robbanásai következtében esett össze – a magyar csoport tagjai azt hitték, holtan. Ő azonban csak eszméletét veszítette, és – a légnyomáson túl – csak kisebb szilánksérüléseket szenvedett

²³ KTÁL 1553.4.26. A nap eseményeihez kötődő pontos időpontok sajnos számos esetben hiányoznak, és így nem mindig lehet feloldani bizonyos ellentmondásokat. Az első rendőrcsoportot a legkorábbi átkelőként jelzik egyes visszaemlékezések, viszont a legkorábbi időszakban a Latorca hídján még nem állt erős tűz alatt.

a fején. Az ezt követően magához térő és talán bódult állapotában a helyzetét egyből felmérni képtelen, ezért kézigránátjáért nyúló Eliáš Kolačukot az ekkor már mellette álló Balogh László nemzetőr – civilben oroszvégi borbélysegéd – szúrta mellkason a kezében lévő szuronyos puskával. A Magyar Bronz Érdemkeresztrel kitüntetett Balogh 1939. január 11-én a Városháza kistermében a következőket mondta el a vele készült kihallgatási jegyzőkönyvben a harcban való részvételéről: „*Péntekre virradó hajnalban futólépésben érkeztem az oroszvégi benzinkúthoz, ahol Czenki fhdgy.,²⁴ Zách szds.²⁵ és Gorondi zászlós²⁶ urak, valamint Súlyom őrmester úr már ott állottak a két cseh katona holtteste mellett. Zách százados úrtól kaptam egy fegyvert, miután azonban az rossz volt, elvettem a lelőtt cseh katona fegyverét, és ezzel Gorondi (Rozs) zászlós úr parancsára ott helyezkedtem el tüzelőállásban. A mellettem fekvő egyik cseh katona feléledve zsebébe nyúlt, és kézigránátját ki akarta dobni, mire én ebben megakadályoztam. Eközben a híd felől katonaságunk kétoldalt az árokban felfejlődve siettek a benzinkúthoz, akik közül Szabó István gyalogost egy golyószóróval, Rostás Elemér gyalogost pedig egy puskával mellém állítottam, és megkezdtük a tüzelést az Ungvár felé vezető útra. Tüzelés közben elfogtunk egy cseh katonát, akit azonnal beszállítottunk a laktanyába. Innen Zách százados úr parancsára átmentem a híd oroszvégi hídfőjéhez, és ott Strausz Emil, Havér Béla és más nemzetőrökkel bevonultunk a Fuchs féle udvarba. [...] innen szállítottam el harmadmagammal Naményi fhdgy.²⁷ és még egy előttem ismeretlen térképesz²⁸ holttestét. Ezután visszatértem lőszerutánpótlás céljából a Venezia Kávéházhoz, majd Molnár fhdgy.²⁹ úr parancsára [...] kivezényeltettünk a Spiegel faraktárhoz.”³⁰ A jegyzőkönyvben említett Spiegel faraktár feltehetően azonos azzal a korabeli forrásokban sokat emlegetett oroszvégi fateleppel, ahol súlyos harcok zajlottak, és ahol az oda befészkelte csehszlovák erők kivetése közben a magyar oldal a határincidens során a legsúlyosabb veszteségeit szenvedte el.*

4 óra 25-kor beérkezett az oroszvégi útelágazáshoz Jakab Kornél tartalékos címzetes zászlós, a 33/7. század parancsnoka is egy géppuskás és egy golyószórós rajjal. Füsti zászlós átvette a parancsnokságot az ő csoportja felett is. Nyugatra, az ungvári útra kirendelt egy fél raj biztosítást, ereje zömével pedig előrenyomult keletre, Klastromalja irányába, hogy a határbiztosító őrs segítségére siessen. Az előrenyomulás kezdetén, a Klastromaljából vezető úton összecsaptak a nyugat felé előrenyomuló ellenséges páncélgépkocsikkal. A parancsnok járművét számos kézigránát találta el, amelyektől Častalovic szakaszvezető megsebesült, így hátraszállították. A mögötte előrenyomuló páncélgépkocsi kapta a legnagyobb tüzet: a magyar harccsoport golyószóró- és kézigyvertűzzel, valamint kézigránátdobásokkal megfordulásra kényszerítette. A jármű egyik jobb oldali kerekét is sikerült kilőni. A 13.326 rendszámú, Tolar tizedes parancsnokolta páncélgépkocsi fordulás közben az árokba csúszott, de azt önerőből már nem tudta elhagyni. Miután személyzete elmenekült, a jármű a magyar csapatok zsákmányául esett.³¹

A páncélgépkocsik elleni összecsapásban esett el a térképhelyesbítő osztag egyik tagja, Rozs József is. Ő az út melletti árokból ugrott fel a megcsúszó páncélgépkocsira – nem

²⁴ Czenki Erős Géza térképhelyesbítő fedőneve volt.

²⁵ Zách Csapó F. József térképhelyesbítő fedőneve volt.

²⁶ Gorondi Rozs József térképhelyesbítő fedőneve volt.

²⁷ Naményi az oroszvégi fatelepnél elesett Koncz József térképhelyesbítő fedőneve volt.

²⁸ Az oroszvégi fatelepnél elesett Szarka István.

²⁹ Molnár Andor főhadnagy, a 12/4. gyalogszázad parancsnoka.

³⁰ KTÁL 1553.1.44.

³¹ A páncélgépkocsik harcáról lásd Radomír Zavadil: Obrněný automobil OA vz. 30. Jakab, Bučovice, 2005, 40–45.; <http://old.rotanazdar.cz/?p=5738> (Letöltés időpontja: 2018. 02. 02.)

egyértelmű, hogy árokba csúszás előtt vagy azt követően –, és pisztollyal belőtt a vezető figyelőnyilásán. Azonban ekkor a páncélgépkocsi lövése a torony golyószórójával közvetlen közletről fejbe lőtte. Rozs posztumusz Arany Vitézségi Érmét kapott – igaz, sem a kitüntetés felterjesztése, sem az arany vitézségi érmesekről kiadott korabeli, propagandisztikus kiadvány nem tesz említést a járműre ugrásról.³²

A páncélgépkocsi kerekének kilövéséről nagyon eltérnek a korabeli források információi. A defektet esetlegesen okozó, jármű alá dobott kézigránátot Csapó térképhelyesbítő osztagparancsnokhoz kötik. A másik verziót, a kerék kilövését az általam feltalált forrásokban három különböző személynek tulajdonítják. Az egyik egy munkácsi ruszin rendőr, Pazuchanics János, a másik a térképhelyesbítő Rozs József, a harmadik pedig a golyószórós rajparancsnok, Szerencsi János.³³ Természetesen az ma már pontosan megállapíthatatlan, hogy ki a felelős a kerék kilövéséért, de véleményem szerint ez valószínűleg a legnagyobb tűzerejű fegyverrel rendelkező Szerencsi, akit később Magyar Nagy Ezüst Vitézségi Éremmel tüntettek ki. Kitüntetés felterjesztése kissé pontatlanul, ám az első összecsapásra is kitérve részletezi a harcban való részvételét: „*Mint golyószórós rajparancsnok a golyószórót magához ragadva erős ellenséges tűzben tört előre és az úttest közepén tüzelőállást foglalva megkezdte tüzét az alig 30 m-re lévő ellenséges csoportra, és ezekből két halottat³⁴ és egy sebesültet ejtve a hirtelen mintegy 150 m-re felbukkanó páncélgépkocsi ellen fordította golyószórója tüzét és vakmerő kitarásával a páncélgépkocsit megfélemlítve megfordulásra kényszerítette. A fordulás közben ballon gumiját átlötte, és ezáltal a páncélgépkocsi elveszítve biztonságát az árokba csúszott és így esett zsákmányul. A harcban részt vett tisztek véleménye szerint a legbátrabb magatartást tanúsította.*”³⁵

4 óra 45-kor a lovassági laktanyából beérkezett egy géppuskás és egy puskás raj, Gyurka főhadnagy parancsnoksága alatt. Gyurka Zoltán hivatásos főhadnagy a 33/III. zászlóalj segédtisztje volt, de a 33/8. század szabadságon levő parancsnoka helyett ő volt a laktanyába beérkező első hivatásos tiszt, aki aztán így előrevitte a harccsoportot. Miután átvette a parancsnokságot a már harcban álló részek felett, folytatta az előrenyomulást.

Gyurka főhadnagy osztaga a csehszlovák csapatrészek üldözése közben összecsapott a klastromaljai úton egy újabb páncélgépkocsival, amely a saját erők elhárító tüze megfordult és elmenekült. A kézigránatokkal alaposan megdobált és kézifegyverekkel összelőtt jármű megsérült ugyan, de vissza tudott vonulni. Ez a Tatra OA vz. 30 Jindřich Vaněk szakaszvezető járműve volt, aki Častalovic szakaszvezető sebesülése után vette át a szakaszparancsnokságot. A páncélgépkocsi megpróbálta elérni a hátrahagyott járművet, de az erős tűzben mindkét golyószórója megsérült, és a további kézigránát-találatok miatt inkább visszavonult.³⁶

Feltehetően ezzel a támadó páncélgépkocsival kapcsolatban szerepel a 33/7. század egy rajparancsnoka, Komé János őrvezető, címzetes szakaszvezető kitüntetés felterjesztésében

³² HM HIM HL Kit. 1. doboz, 669. sz.; Hegedős Gyula – Z. Szabó Béla: Hősök aranygárdája. Ifj. Kellner Ernő könyvnyomdája, Budapest, 1944, 43–44.

³³ HM HIM HL Kit. 1. doboz, 763. sz.; Tanulmánygyűjtemény 3157. sz. Torday Egon: A csehek munkácsi betörése 1939. jan. 6-án. Felvidéki, 1940, 454.

³⁴ A csehszlovák felderítő harccsoport két halottja közül egy fő esett kézifegyvertű áldozatává, lásd az összecsapás korábbiakban részletezett leírását.

³⁵ HM HIM HL Kit. 1. doboz, 763. sz.

³⁶ <http://old.rotanazdar.cz/?p=5738> (Letöltés időpontja: 2018. 03. 06.)

annyi, hogy: „*A támadó második páncélgépkocsit golyószórótűzzel és kézigranátdobással megfutamodásra kényszerítette.*”³⁷

Gyurka főhadnagy csoportja Oroszvég keleti részét és Klastromalját reggel 7 óra demarkációs vonalig megtisztította.

Eközben azonban romlott a helyzet Oroszvég nyugati részén. A településre nyugatról és északnyugatról betörő csehszlovák erők előrenyomultak a Latorca híd közelébe, és magát a hidat, valamint az attól északnyugatra, az útvilla felé vezető utat erős tűz alatt tartották. (A már beszivárgott csehszlovák erők egy része egy darabig nem nyitott tüzet – ők talán a páncélgépkocsik előretörését várták.)

Ezt az erőt – az egyik csehszlovák gyalogszázad, az államvédelmi őrség tagjai és néhány, a lehetőséget kihasználó szicstag – az erősítésként a honvédség részéről beérkezett két puskás, két golyószórós és két géppuskás raj, a városi rendőrség mintegy 18 tagja és néhány térképelyesítő igyekezett felfogni addig, amíg a Klastromalját és Oroszvég keleti részét megtisztító erők beérnek (ez kb. 7 óra 30 után történt).

Oroszvég nyugati részén, a Latorca hídtól északnyugatra, az útvillához vezető úttól balra, nyugatra állt a Spiegel fatelep. Itt, illetve a környező épületekben befészkelte, legalább egy géppuskával és több golyószóróval felszerelt erők ellen kellett immár napfelkelte után, jó látási viszonyok mellett, nyílt területen támadni. A kedvezőtlen terepadottságokon túl a súlyos veszteségek egyik oka feltehetően az volt, hogy az egyébként rendkívül bátran küzdő térképelyesítők nem várták be a gyalogsági nehézfegyverek beérkezését, hanem egyből megrohanták a fatelepet, így tüztámogatást csak igen korlátozottan kaptak (javarészt a saját géppisztolyaiktól). Géppuskákkal, nehézpuskával – utóbbiból egy ekkor már állásban volt a Latorca híd déli hídfőjénél – le lehetett volna fogni, illetve ki lehetett volna löni a csehszlovák sorozatlövő fegyvereket a fatelep elleni roham során.

A fatelep elleni rohamra 7 óra 30 körül került sor. Itt kapott halálos sebet a térképelyesítők öt halottja közül négy, beleértve Csapó József osztagparancsnokot és helyettesét, Koncz Józsefet is (közülük Kiss Ernő súlyos haslövést kapott, és hosszú szenvedés után, március 11-én halt meg). A honvédség két oroszvégi elesettje közül is egyikük biztosan itt kapott halálos sebet, illetve itt sebesült meg súlyosan Jakab Kornél tartalékos címzetes zászlós, a 33/7. század parancsnoka is.³⁸

A térképelyesítők mellett a 33/7. század is kulcsszerepet játszott a fatelep környéki ellenállás letörésében. A század egyik szakaszparancsnoka, a Magyar Nagy Ezüst Vitézségi Éremmel kitüntetett Karászi Miklós karpaszományos gyalogos, címzetes őrmester kitüntetési felterjesztése szerint „*Rajával a Latorca partján előnyomuló ellenséges csoportot tűzzel és rárohanással visszavetette, s ekkor egy foglyot ejtett. Innen tovább üldözve a betörő ellenséget, a határőrök védelmére sietett, hol egy golyószórós rajt semmisített meg, három foglyot és egy golyószórót zsákmányul ejtve.*”³⁹

³⁷ HM HIM HL Kit. 1. doboz, 408. sz. Komé ekkor egy Magyar Kis Ezüst Vitézségi Érmert kapott, de egyéb, ettől független érdemeiért egy Magyar Bronz Érdeméremmel is kitüntették (két külön kitüntetés 1939-es kárpátaljai teljesítményért igen ritka volt). Lásd erről Honvédségi Közlöny (Személyes ügyek), 1939/3. (1939. július 19.), 14. és 21.

³⁸ Az itt halálos sebet kapó honvéd Soltész István volt, aki négy nappal később halt bele sebesülésébe a munkácsi kórházban. A korabeli sajtó szerint dumdum lövedék érte (nem csak őt, másokat is), ezért halt bele az egyébként túlélhető sebesülésbe. Lásd erről például Délmagyarország, 1939. január 10., 7.; január 11., 2. Kristin (helyi civil forrásokban: Krisztin) Péter, a másik elesett honvéd halálos sebesülésének körülményeiről nem találtam részleteket. Akár az is előfordulhatott, hogy ő is a fatelepnél kapta végzetesnek bizonyuló sebtét.

³⁹ HM HIM HL Kit. 1. doboz, 354. sz.

A honvédség és a térképhelyesbítők közötti – utóbbiak irreguláris mivoltából, egyes korábbi akcióikból és bizonyos szélsőjobboldali politikai erők általi feltűnő támogatottságából adódó – feszültségek a nap eseményeivel kapcsolatos jelentésekben is visszaköszönnek. A térképhelyesbítők e napról írt jelentése kétszer is kiemeli, hogy a honvédség a fatelep elleni támadáshoz nem nyújtott segítséget. Ez az állítás nem felel meg a valóságnak, hiszen a honvédség is részt vett a támadásban, szintén számottevő veszteségeket elszenvedve. Ezzel szemben a honvédség jelentése szerint a térképhelyesbítők súlyos veszteségei a kiképzésük fogyatékoságainak tudhatóak be, mert harcszerűtlenül viselkedtek. Ez a megjegyzés szintén nem állja meg a helyét, hiszen az itt küzdő térképhelyesbítők közül senki sem volt katonai előélet nélküli, sőt köztük több, volt hivatásos tiszt is akadt. A súlyos veszteségek leginkább türelmetlenségüknek, a támadás azonnali erőltetésének voltak a következményei. A honvédségi jelentés megjegyzi azt is, hogy a harcban elsőként részt vevő 8-10 térképész, bár vakmerően és elszántan harcolt, de „*megfigyelők jelentése szerint nagyrészüik ittasan vett részt a harcban*”. Ezt tompítja a jelentés azzal, hogy „*a később beérkezett csoportok már tervszerűen és átgondoltabban vettek részt a harcban. Támogatásuk igen hasznos és eredményes volt*”.⁴⁰ Az ittassággal kapcsolatos megjegyzés a rendelkezésre álló források alapján nem igazolható vagy cáfolható. Mindenesetre, ha igaz is: ünnepnapon, szolgálaton kívüli személyek alkoholfogyasztása nem róható fel hibának és hiányosságnak. Ezzel a megjegyzéssel a honvédség részéről valaki nyilvánvalóan csak „ütni” akart a térképhelyesbítőkön (egy későbbi, hasonló jelentésből ez a mondat már ki is maradt).⁴¹

8 óra 30-kor érkezett be Beregszászról gépkocsiszállítással a 12/4. gyalogszázad egy szakasza a 12/II. gyalogzászlóalj egy géppuskás szakaszával Molnár Andor hivatásos főhadnagy, a 12/4. század parancsnokának vezetésével, aki mint – Gyurka főhadnagnál négy évvel korábban avatott – rangidős, átvette a parancsnokságot az oroszvégi harccsoport felett. Molnár főhadnagy erőit azonnal bevetette Oroszvég nyugati részén a Latorca és az ungvári út között még bent lévő ellenséges erők ellen, gyakorlatilag kibővítve a fatelep elleni roham eredményeit. Erős tűzharcban, szívós kitartással és lassú előreküzdés során – a kerteken át – sikerült a befészkelte ellenséges erőket a folytatólag beérkező két újabb szakasszal 14 óra után erről a területről is teljesen kiszorítani, és ekkorra a tisztogatásban részt vevő csapatok már itt is a demarkációs vonalon álltak (amelyet sehol nem léptek át).

A csehszlovák támadás a polgári lakosság köréből is szedett áldozatokat Oroszvégen. Egy helyi 49 éves, hatgyermekes anya, Csubirka Györgyné délelőtt 10 és 11 óra között vízért ment a kútra, amikor a csehszlovák oldalról folyamatosan záporozó lövedékek egyike hasba találta. A vele a Latorca hídján átrohanó magyar katonára is – nyilvánvalóan célzott – lövéseket adtak le a csehszlovák oldalról, ezek közül egy az asszony kendőjét is átfúrta. Csubirkáné végül – súlyos szenvedés után – még aznap délután meghalt a munkácsi kórházban.⁴²

Egy helyi 19 éves, kifutófiúként dolgozó izraelita fiatalember, Weisz Fülöp is a csehszlovák támadás áldozatává vált. Zoldán Farkas, Weisz Fülöp nevelőapja 1939. január 12-én a munkácsi Városháza kistermében a vele készült kihallgatási jegyzőkönyvben a következőket mondta el nevelt fia haláláról: „*1939. január 6-án reggel 8, ½ 9 óra tájban nevelt fiam, Weisz Fülöp Eisler Mór szomszédos házának udvarára ment vízért. A kútnál cseh rendőrök – köztük*

⁴⁰ HM HIM HL Vkf. 1939. 1. oszt. 3113/eln.

⁴¹ A jelentésekről lásd HM HIM HL Vkf. 1939. 1. oszt. 3113/eln, 3399/eln.

⁴² KTÁL 1553.4.26.

egy az általam is ismert Kotoucek⁴³ volt munkácsi rendőr – álltak. Fiamat nem engedték vizet húzni, mire én is utána mentem, nekem a vízhúzást megengedték, s én a vizet haza is vittem. Mielőtt hazamentem, fiamat beküldtem Eisler házába azzal, hogy ottmaradjon. Ő azonban mindenáron haza akart jutni, ezért kijött az udvarra, ahol Kotoucek rendőr szó nélkül rálőtt. A fiú haslövést szenvedett, s kb. félóra múlva meghalt.⁴⁴Mivel a tettes ez esetben régebről ismerte az áldozatot, aki a körülmények leírása alapján nem volt össze-tevészhető magyar fegyveressel, ezért lehetséges, hogy a csehszlovák rendőr – ismeretlen okból – szándékosan lőtte agyon Weisz Fülöpöt (talán valamilyen régebbi személyes ellentét miatt). Az eset leírására egyébként maga a jegyzőkönyv is a *gyilkosság* kifejezést használja a bevezető szövegben.⁴⁵

A harcok ráadásul nem csak a Latorca jobb partjára korlátozódtak. A csehszlovák erők a nap nagy részében Munkács keleti részét is tűz alatt tartották sorozatlövő fegyverekkel: az itt lévő külső szállásörségek folyamatos tűzharcban álltak velük. Dél előtt 11 óra körül jelentés érkezett: Órhegyalján (Podhering, Munkács ÉK) csehszlovák harcokcsik állnak támadásra készen, és a munkácsi temető, valamint a Paphegy környékén – Munkács keleti oldalán – erősebb csehszlovák csapatrészek gyülekeznek. A jelentésben foglaltak felderítésére kiküldött egyik nemzetőr, Sepentál Ferenc (aki civil foglalkozását tekintve kőműves volt, emellett önkéntes tűzoltóként is tevékenykedett) is az ebből a térségből kilőtt géppuskatűz áldozata lett: négy lövedéktől találva halt meg 11 óra 45-kor, mélyen bent a magyar területen. Sepentál posztumusz Magyar Bronz Érdemkeresztet kapott, özvegyének és két árvájának pedig a Magyar Országos Tűzoltószövetség elnöksége 1000 pengő segélyt adományozott.⁴⁶

Ráadásként tüzérségi és aknavetőtűz is érte Munkácsot. A csehszlovák 12. gyaloghadosztály 12. tüzérezredének Munkáctól északkeletre, Iglénc (Pásztorlak, Hlinyanica) mellett állásban lévő 5. ütege 10 cm-es tarackjaival saját nyilvántartásuk szerint 34 gránátot lőtt ki a városra (5:45–6:15 között: 11 darab, 14:00–14:30 között: 21 darab, 16:45–16:46 perckor: 2 darab). Az ezzel kapcsolatos csehszlovák kivizsgálási jegyzőkönyv szerint a tűzparancsot a 36/I. gyalogzászlóalj parancsnokától kapták, aki a tüzérségi tüzet a 36/2. század parancsnokának kérésére rendelte el. A célok az oroszvégi Latorca híd, az oroszvégi templom körzete, és Órhegyaljától délre, a vasútvonal és a Latorca völgyében vezető közút kereszteződése volt (a város északkeleti szélénél).⁴⁷

A becsapódások helyszínei azonban ezeket a célokat nem támasztják alá, mert találatot kapott a Csillag Szálló, a városi mozi és a színház, a járásbíróóság épülete és számos magánház, részben a kertvárosi részen. Ez inkább különösebb célzás nélküli, vaktában leadott területtüzet jelez.

A városi rendőrség jelentése szerint nem csak a tüzérség lőtt a városra: 18 óra 46-kor Kőlcsey felől két aknavetőgránátot is kilöttek Munkácsra (egy másik adat szerint 17 óra 30 körül, bár az is elképzelhető, hogy nem ugyanazokról, hanem újabb két aknavetőgránátról volt szó). A városi rendőrség nyilvántartása szerint az utolsó három, Munkácsra lőtt tüzérségi gránát is a csehszlovák feljegyzéseknél későbbi időpontban csapódott be: 18 óra 31-kor

⁴³ Szinte biztosan a később megsebesült Jaroslav Kotouček rendőr törzsrőmesterről van szó, lásd a veszteségek felsorolásánál.

⁴⁴ KTÁL 1553.1.44.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ KTÁL 1553.4.26.; Tűzrendészeti Közlöny, 1939/3–4., 21. és 28., valamint 1939/5–6., 53.

⁴⁷ Baláz–Urmínský: i. m. 28.

két gránát, majd 19 óra 30-kor az utolsó.⁴⁸ Szerencsére a tüzérségi tűz az anyagi káron túl személyi sérülést nem okozott, mivel a polgári lakosság lehúzódtott a pincékbe.

A tűzharc és a tüzérségi tűz intenzitásának csökkenésében, majd leállításában a másik félhez átküldött összekötő tiszteknek is szerepük volt. Először, még a fatelepi harcokkal párhuzamosan a térképhelyesbítőktől Szőke Alfréd felügyelő, tartalékos hadnagy ment át északra, a Latorca mentén a demarkációs vonalig, és ott azt fegyvertelenül átlépve tárgyalat néhány csehszlovák tiszttel.

Ezt követően az állomásparancsnok 12 órakor rendelt ki összekötő tisztet Órhegyaljára, a csehszlovák erőkkel való érintkezés felvételére. Szentistvány Jenő őrnagy dr. Dudinszky Béla Munkács járási munkácsi főszolgabíró – mint tolmács – kíséretében ment ki a határra. A két nagy fehér zászlóval megjelölt személygépkocsit azonban Munkáctól északkeletre, az órhegyaljai vasúti sorompónál a csehszlovák csapatok géppuskával tűz alá vették. A gépjármű első ajtóinak üvegeit kilőtték: a szilánkoktól Dudinszky az állán erősen vérző sebet kapott. A géppuskatűz előtt az autó utasai az út menti árokban fedezték magukat. Dudinszky ezt követően – miután sebet bekötözték – már nem volt hajlandó a demarkációs vonalhoz menni (amin nem is lehet csodálkozni). Így Szentistvány őrnagy egyedül ment oda, és a sikeres kapcsolatfelvételt követően a tárgyalást a csehszlovák féllel az órhegyaljai sörgyárban kezdték meg. Ezt követően, az ő invitálására, a csehszlovák delegáció 15 órakor átjött a tárgyalás folytatására a munkácsi Városházára.⁴⁹

Csehszlovák oldalról a küldöttséget Jan Heřman vezérkari ezredes vezette (aki ekkor a 12. gyaloghadosztály 45. gyalogezredének a parancsnoka volt). Heřman szóvá tette a nagyszámú fegyveres civilt a Városházán, bár ők mind a csehszlovák támadás után, annak következményeként felfegyverzett nemzetőrök voltak. (A csehszlovák fegyveres erők szándékosan nem tettek különbséget a térképhelyesbítők és a városi nemzetőrség között, őket egybemosva civil ruhás terroristának tekintették őket.) A városra a tárgyalások alatt is hulló tüzérségi gránátokra azonban Heřman nem tudott magyarázatot adni. Végül a felek megállapodtak az ellenségeskedés beszüntetéséről, és a tárgyalások másnapi folytatásáról, majd a csehszlovák delegáció elhagyta a várost.⁵⁰

Estére a demarkációs vonal menti tűzharc és a város tüzérségi lövetése is megszűnt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Levéltárak

HM HIM Hadtörténelmi Levéltár, Budapest:

Honvéd vezérkar főnöke iratai, 1939. 1. és 5. osztály,

Kitüntetések különgyűjteménye, 1. doboz (1938–1939),

Tanulmánygyűjtemény, 3157. sz.: Torday Egon: *A csehek munkácsi betörése 1939. jan. 6-án.*

Kárpátaljai Területi Állami Levéltár Beregszászi Levéltára:

Az oroszvégi körjegyzőség iratai 1939.

Munkács megyei város polgármesterének iratai 1939.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára: K 428 MTI Napi tudósítások 1939. január.

⁴⁸ KTÁL 1533.4.26.

⁴⁹ HM HIM HL Vkf. 1939. 1. oszt. 3399/el., Baláz–Urminký: i. m. 24.

⁵⁰ Uo.

Kiadványok

- Baláz, Július – Urmínský, Ivan: *Incident u Mukačeva 6. ledna 1939 (dokumenty k československo-maďarskému konfliktu)*. Ročenka VHA 2007, Ministerstvo obrany ČR, Praha, 2008.
- Beneš, Jaroslav: *Stráž obrany státu 1936–1939*. Dvůr Králové nad Labem, FORTprint, 2007.
- B. Stenge Csaba: *A munkácsi rendőrség defenzív és offenzív harcászati alkalmazása Kárpátalján 1939-ben*. Rendvédelem-történeti Füzetek, XXV. 2015.
- B. Stenge Csaba: *Súlyos határincidensek Csehszlovákia és Magyarország között 1938 október–decemberében*. I. Seregszemle2017/2.
- B. Stenge Csaba: *Súlyos határincidensek Csehszlovákia és Magyarország között 1938 október–decemberében*. II. Seregszemle, 2017/3–4.
- Délmagyarország. 1939. január 10. és január 11.
- Hegedős Gyula – Z. Szabó Béla: *Hősök aranygárdája*. Ifj. Kellner Ernő könyvnyomdája, Budapest, 1944.
- Magyar Katonaujság. 1939. január.
- Tűzrendészeti Közlöny. 1939. évi évfolyam.
- Zavadil, Radomír: *Obrněný automobil OA vz. 30*. Jakab, Bučovice, 2005.
- Motorisované převěždné oddíly v roce 1938 a 1939. <http://old.rotanazdar.cz/?p=5738>
- Filmhíradók Online, <http://filmhivadokonline.hu/watch.php?id=3141>